

Med guds hjælp: om religion och politik i Ryssland, Ungern och Polen

Gabriel Byström

Stockholm: Ordfront 2017

298 sider. ISBN 9789170379710

Anmeldt av **Cecilie Endresen** [førsteamanuensis, Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo, cecilie.endresen@ikos.uio.no]

I forrige århundre tydet alt på at religionens innflytelse i politikken var på retur – ikke minst i de kommunistiske landene som i flere tiår hadde gjennomgått en toppstyrt, ofte svært brutal, sekulariseringsprosess. Ved begynnelsen av andre verdenskrig var det for eksempel bare fire biskoper igjen i Sovjetunionen som ikke var drept eller fengslet. Trossamfunnene hadde liten eller ingen innflytelse på stat og styre, og nesten ingen hørte på presten. Etter murens fall har imidlertid religion – i alle fall majoritetsreligionen – blitt tatt inn i varmen igjen i mange av de kristne majoritetsstatene i Øst- og Sentral-Europa, der den dominerende kirken nå aktivt kaster glans over autoritære ledere, glorifiserer nasjonalisme og viser flokken den rette vei i stemmelokalene. I Ungarn har regjeringen bygget et gjerde for å beskytte kristenheten mot flykninger, i Russland avbildes Vladimir Putin gjerne tete-à-tete med patriark Kirill, og det polske parlamentet har offisielt kronet den sorte madonnaen Vår Frue av Czestochowa som dronning av Polen.

Den religionspolitiske utviklingen de siste par tiårene er utgangspunktet for den svenske journalisten Gabriel Byströms reportasjebok *Med guds hjælp: om religion och politik i Ryssland, Polen och Ungern*. Den tidligere kultursjefen i *Göteborgsposten* kom i 2014 med boken *Tystnadens triumf* om den politiske situasjonen i Ungarn. I *Med guds hjælp* går han nærmere inn på forholdet mellom religion og autoritær nasjonalisme og forklarer hvordan kirker i Russland, Polen og Ungarn har bidratt til å legitimere regimene til Vladimir Putin, Jaroslaw Kaczynski og Viktor Orbán. Med vekt på aktører og idéer forklarer Byström hvordan utviklingen har gått til, trekker tråder tilbake i historien og fletter sømløst inn intervjuer, observasjoner og forskningslitteratur gjengitt på en god og lettfattelig måte.

I boken møter vi en rekke fargerike skikkelser med mye på hjertet om situasjonen, både av ris og ros. En russisk røst er den nå degraderte kjendispresten Vsevolod Tjaplin, forfatter av boken *Masjo og bjørnene*, en dystopi der Moskva anno 2043 styres ut fra vestlige, liberale verdier av homofile, islamister og ukrainere.

Tjaplin, som etter hvert falt i unåde, mener den Putin-tro patriark Kirill er for veik og tar til orde for å innføre teokrati. Vi møter også erkepresten Dmitrij Smirnov med ansvar for Moskva-patriarkatets forhold til de væpnede styrker, og som hevder Finland er en del av Russland. Men også kritiske røster som nobelprisvinneren Svetlana Aleksijevitj og medlemmer i Pussy Riot kommer til orde. I Ungarn snakker Byström blant annet med Viktor Orbáns gamle husprest, metodisten Gábor Iványi, nå en arg kritiker på grunn av politikken mot flykninger og romfolk, og med en professor i historie som fremmer det noe alternative syn at Jesus ikke var jødisk, men skytisk-ungarsk. I Warszawa forklarer en professor i religionsfilosofi hvordan den store flyulykken i Smolensk der blant annet Jaroslaws tvilling Lech Kaczynski ble drept, har dannet utgangspunktet for en ny nasjonal myte om polsk martyrium og russisk konspirasjon. Disse forskjellige og megetsigende stemmene bidrar til å kaste lys over noen av temaene og problemkompleksene som Byström tar opp.

Selvsagt kan boken kritiseres for å ikke få med mer relevant stoff, eller for å ikke gå mer i dybden, men dette ville gått på bekostning av noe annet, og Byström har funnet en fin balanse. For områdeeksperter eller religionsforskere byr boken kanskje ikke på noen store overraskelser, men er likevel svært lesverdig. For andre lesere gir boken en god innføring i den religiøse og politiske utviklingen i Russland, Polen og Ungarn, som gir grunnlag for å forstå hvorfor de forskjellige aktørene som nevnes i boken tenker og handler som de gjør. Boken er svært velkrevet, og Byströms fortellerstil er både levende, men samtidig nøktern, også i omtalen av spektakulært og tabloid stoff. Slik trer sakens alvor tydelig frem, samtidig som boken er medrivende.

Som religionsviter vil jeg dessuten berømme Byström for å unngå en del terminologiske og konseptuelle fallgruver mange andre faller i når religion og politikk/samfunn er temaet. For det første kaller han religion for «religion», og ikke «tro» eller andre begreper preget av protestantisk teologi. Religion er nemlig mer enn *sola fide* (troen alene) og omfatter også praksis, materiell kultur og økonomiske aspekter. Hans tilnærming til religion er dessuten befriende lite normativ og essensialistisk. Byström kommer for eksempel ikke i skade for å skille mellom «bruk» og «misbruk» av religion eller vurdere hvorvidt noen «egentlig» er religiøs eller ei. I stedet beskriver han nøkternt hva folk gjør og sier og setter det inn i en større sammenheng, med øyne både for kontekstualitet og kompleksitet. Resultatet er et nyansert bilde av det dynamiske forholdet mellom religion og politikk i Russland, Polen og Ungarn.